

5. Учителю о педагогической технике /Под ред. Л.И. Рувинского.-М.:Педагогика, 1987. - 187с.
6. Абрамян В.Ц. Театральна педагогіка. – Київ: Лібра, 1996. – 224с.
7. Черкашин В. О. Художнє слово на сцені. – Київ, 1989.
8. Яцимирська М.Г. Культура фахової мови журналіста. – Львів: ПАІС, 2004. – 332с.

Надійшла до редакції 6 червня 2006 р.

I. ОГІЄНКО ПРО ПРИРОДУ УКРАЇНСЬКИХ ПРИГОЛОСНИХ У ЗАПОЗИЧЕННЯХ З ІНШИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВ

А.М. Кононенко

*Пропонована стаття присвячена лінгвістичній спадщині І. Огієнка, зокрема, розглядається природа українських приголосних, запозичених з іноземних мов. Головну увагу приділено походженню звуків *г і ґ, л і л'*, а також правопису слів іноземного походження. Звернення до лінгвістичної спадщини І. Огієнка, вважає автор статті, допоможе вирішити багато проблем сучасного мовознавства.*

Повернення лінгвістичної спадщини видатного українського вченого І. Огієнка дає змогу доповнити і збагатити історію українського мовознавства і, зокрема, історію трансформації та транслітерації приголосних у мовних запозиченнях. Як відомо, вивчення І. Огієнком запозичених термінів, словосполучень, звуків диктувалося завданням створення єдиної літературної мови, входженням її в європейський контекст.

Професор С. Яременко зазначає, що проблеми, пов'язані з тотожністю передачі запозичених слів засобами української мови, розглядалися автором протягом тривалого часу в таких працях: «Головніші правила українського правопису» (1923), «Наглядна таблиця українського правопису» (1923), «Український стилістичний словник» (1924), «Український правопис з словничком» (1925) та інших. У цих наукових дослідженнях мовознавець дослідив шляхи проникнення в українську мову запозичених слів, традиції їх вживання на україномовному ґрунті, сформував ряд принципових вимог щодо правопису таких слів, зупинився на питаннях подвоєння приголосних в іншомовних словах, правописі іншомовних прізвищ. Дослідниця наголошує, що у ґрунтовній праці «Нариси з історії української мови: Система українського правопису» (1927) вчений І. Огієнко «досліджує відповідність передачі і правила вживання запозичених слів на українському ґрунті» [1, с. 130].

Основні положення вченого про необхідність дотримання чистоти літературної мови викладені ним у таких працях: «Рідне писання» (1934), «Словник місцевих слів, у літературній мові не вживаних» (1934), «Чистота й правильність української мови» (1925), «Українсько-російський словник початку XVII віку», «Із історії культурних впливів України на Московію» (1951) та ін. Він не раз підкреслював, що в запозиченнях треба розрізняти два аспекти: суто лінгвістичний (науковий) і практичний, спрямований у сферу виникнення і вживання іншомовних слів.

Трактуючи запозичення як цілком нормальне явище, що постає в мові внаслідок контактів між народами і мовами в різні епохи їх існування, І.Огієнко згідно з європейською традицією диференціює запозичені слова як слова, повністю засвоєні мовою-рецептором, і слова маловідомі, тобто ті, які ще не набули поширення, «легко заступлювані своїми словами». Перші слова «активні», другі – «ялові». Позиції дослідника зводилися до таких тверджень: треба менше вживати іншомовних «ялових» слів,

тобто слів, не освоєних українською мовою; у популярних виданнях іншомовні слова намагалися замінювати українськими відповідниками. Особливо варто уникати дослівного перекладу слів і виразів з іноземної мови, «тобто кальок, які непомітно, але сильно й глибоко знечищують літературну мову» [2, с. 62].

Як показує аналіз його праць «Чистота і правильність української мови» (1925), «Нариси з історії української мови: Система українського правопису» (1927), «Рідне писання» (1934), «Наша літературна мова» (1958) та інших, учений рекомендував уживати «цікаві» слова, відходити від заялжених фраз, уникати повторення спільнокореневих слів, засвоювати метафоричне багатство національної мови, зважати на вдалі афоризми та закони милозвучності, вироблені майстрами слова.

При засвоєнні мовного багатства, вироблених і усталених літературних норм, І.Огієнко радив користуватися методикою опозиції, тобто фіксувати увагу читача на можливих неправильних сполученнях, формах, наголосі. При цьому враховувати можливі «зсуви», які відбувалися внаслідок взаємодії з контактуючими мовами, – насамперед з російською і польською.

У роботі «Нариси з історії української мови» (1927) І.Огієнко звертає увагу на найпомітнішу відмінність між літературними мовами Великої України та Галичини і зазначає, що форма іншомовного слова в Галичині відрізняється від форми того самого слова у Великій Україні більш польським впливом. Одночасно вчений наголошує, що форми іншомовних слів у Великій Україні часто подібні до форм російських, і пояснюється це тим, що у XVI-XVIII ст. українці занесли до Росії надзвичайно багато іншомовних слів, які в Україні з'явилися на сто – двісті років раніше, ніж в Росії. Це явище не можна сприймати як запозичення московські, тому що «... форма, скажемо **клас** (пор. також і англ. **klass**), – це й наша українська форма, яку ми ширили разом із своїм шкільництвом по Росії, а форма **кл'яса** на Великій Україні була й єсть формою латино-польською» [3, с. 12].

Необхідно додати, що протягом кількох століть та й до нашого часу побутує думка, що всі слова іншомовного походження прийшли до нас з російської мови, тобто, що «спочатку запозичили їх росіяни, а вже потім ми» [4, с. 90]. Але іншу думку, як зазначають сучасні дослідниці В.Топіха та М. Голубева, «висовує один з провідних українських мовознавців – професор Іван Огієнко» [4, с. 91], який зауважує, що в XVII ст. духовні особи, не витримуючи утисків уніатів, змушені були втікати в Росію. Оскільки за часів Петра I ця культурна еміграція з України в Росію сильно збільшилася, то в Росії досить довго в духовних світських школах вчителями були в основному емігровані освічені українці, які латинську мову викладали за українським зразком. Тому за цей період російська літературна мова щедро й рясно збагатилася іншомовними запозиченнями від українців, оскільки «велику кількість іншомовних слів було занесено через школи, проповіді, виклади, писання» [4, с. 91]. Погоджуючись з думкою І.Огієнка, дослідниці стверджують, що в справі про вплив України на збагачення російської літературної мови типовими словами, Україна дала Росії надзвичайно багато. Але визнати це російська наука не поспішає, вона часто й тепер твердить, ніби ці слова прийшли з Польщі або безпосередньо з Європи, тоді як за словами визначного мовознавця: «...ці слова приходили з України, або від українців» [5, с. 6].

Як зазначає дослідник Л. Угляренко: «Матеріали, зібрані І.Огієнком про вплив української культури на московську, допоможуть українцям усвідомити себе народом, вартим поваги» [6, с. 140]. І.Огієнко пише: «На Москві шкіль було мало. Та й на науку там завжди поглядали скоса, вважали її за діаволів плід...Склалось навіть прислів'я: «Кто по латини

научился, тот с праведного пути совратился»..., тому нема нічого дивного, що свою культуру ми почали передавати на Москву... потягли на Москву наші земляки «і за ласощі та прихоті мирські понесли туди свої сили та знання» [7, с. 67-68].

Пам'ятаймо, - продовжує І. Огієнко, - що саме «наша українська мова ринулась на Московію з мудрим словом знань. І саме наша українська книжка ще в середині XVII ст. «...вкрила всю Росію од Вологди до Астрахані... Сила українських книжок була в бібліотеках царів, патріархів, єпископів, бояр, як була їх сила у простих грамотних людей... І український вплив широкою річкою покотився на Москву і дедалі він ширшав все більше та більше. Українці принесли всю свою велику культуру, і вплив їхній одбився на Москві, на всьому житті. Він одбився на будівлі, на одежі, на співах, на музиці, на звичаях, на праві, на літературі, і навіть на самій людській мові» [7, с. 68].

Отже, як зазначає Л.Угляренко, робимо висновок, що «були часи, коли саме все українське спряло культурному розвою Росії, а не навпаки, як переконували нас» [6, с. 14].

У статті «Про українські приголосні» автор докладно розглядає походження звука [г] в українській мові. До X століття в Україні вживався фарингальний $г = h$, тоді як росіяни і поляки вимовляли цей звук навпаки, як проривний: у них $г = g$. Від поляків українці позичили вимову $г = g$. Ще у XIV ст. виявилось, що українцям недостатньо мати тільки $г$ – треба знайти особливу букву, яка б передавала польське g . Так з'явилося буквосполучення $кг$, яке існувало в українському письменстві до XIX ст. З цим буквосполученням писали тільки польські та литовські власні назви, і робили це дуже рідко. Значно пізніше в Україні сполучення $кг$ замінили одним звуком $г$. Започаткував цей звук Мелетій Смотрицький у «Граматиці» 1619 року. Форму букви він взяв з грецького алфавіту таку, якою тоді греки передавали свою сучасну $γ$. Ця нова буква $г$ входила досить повільно, традиційно всі слова писалися з $кг$ або просто з $г$, і тільки з тридцятих років XIX ст. почали писати букву $г$ активніше. Грецьку $γ$ українці споконвіку вимовляли як h , а не як g , тобто так, як і греки. Тому всі грецькі слова з $γ$ ми, українці, вимовляємо як h , а не як g , наприклад: *ігумен, янгол*, а також імена: *Гаврило, Огій, Герасим, Гнат* та інші. Іншомовні запозичення з $г$, що дійшли до нас з інших країн, українізували, і чуже $г$ вимовляємо як h , а не як g , порівняймо: *борг, цегла, брага, грабар, вагатися* і т.п. Остаточо закріпив звук $г$ в українському письмі Євген Желехівський в своєму «Словнику» 1886 р.

В російській церкві ще з давнього часу встановилася українська вимова звука [г], оскільки український вплив на російську церкву був постійно великим, і наслідком його залишилася вимова $г$ як h і до сьогодні. Професор С. Булич справедливо зауважує, що російська вимова $г$ в словах, взятих з мови церковної, знає лише $г = h$, а це склалося «под влиянием малорусскаго языка, имѣющаго только спирантное $г = лат.$ или нѣм h » [8, с. 741].

У Галичині звук g передається через $г$. Грецьку $γ$ передають також через $г$, що суперечить споконвічній українській традиції і народній вимові. Отже, можна зробити висновок, що вимова $г$ як h є «наша характерна споконвічна ознака, руйнувати яку було б непотрібним нехтуванням своєї старої культури» [9, с. 68].

І. Огієнко вважав, що звук $г$ є в Україні чужим і вживається дуже рідко, лише в деяких іноземних словах, що дійшли до нас з Польщі, наприклад: *Гава, Гвалт, Гуля, Гудзик, Галаган, Гирлига, Глей, Гніт, Грати* та інших.

У сучасному «Українському правописі» (1994) зазначено, що літерою $г$ передається на письмі «гортанний щілинний приголосний як в українських словах: *гадка, гей, могутній, плуг*, так і в іншомовних (на місці h, g)

давнішого походження: *газета, генерал, грамота, Євангеліє; Гегель, Гомер, Англія, Гаага*, а також у недавніх запозиченнях, особливо в звукосполученнях *-гео-, -лог-, -гог-, -грам-, -граф-*: *агітація, агресія, горизонт, географія, геологія, педагог, кілограм, фотографія*» [10, с. 17].

Про необхідність вживання звука [г] у практичному спілкуванні говорить Яр Славутич у своїй статті «У яких словах писати Г». Зокрема, він зазначає: «...всі погоджуються, що звук [г] хоч і рідкісний в українській мові, просто необхідний у практичному спілкуванні мовців. Порівняйте відповідні слова у реченнях: *Ходити на гулі – Мати на лобі гулі; На кобзі грати – Грати у в'язниці; Московський гніт – Гніт у газовій лампі*» і продовжує: «Без літери г та її правильної вимови відповідні слова були б неясні, незрозумілі, як і зміст речень змінений, навіть спотворений, межуватиме з безглуздяма, наприклад: «*Мати на лобі гулі*» (розважатися на лобі чи пак мати вечірку), «*Грати у в'язниці*» (виконувати щось на музичному інструменті чи грати в карти), «*Гніт у газовій лампі*» (тиск на щось у газовій лампі). Виходить справжня нісенітниця» [11, с. 63], зауважує Яр Славутич, і ми з ним цілком згодні. Маючи на увазі наведені вище три слова з літерою г (*гуля, гніт, грати*), автори академічного видання «Сучасна українська літературна мова. Вступ, Фонетика» (К., 1969) одностайно приходять до висновку: «наявність протиставлень..., а також неможливість заміни [г] іншими приголосними... дає всі підстави для того, щоб визнати [г] окремою фонемою сучасної української літературної мови» [12, с. 239].

Ніби в унісон з цим висновком, Б. Антоненко-Давидович у своїй статті «Літера, за якою тужать» [13, с. 237] домагався поновлення [г], яке за наказом радянського уряду було вилучене з українського правопису в 1933р. Відтоді радянський правопис для української мови у всіх його виданнях чи виправлених перевиданнях не має літери г. Лише в 60-ті роки було поновлене [г], але тільки для фонетичної транскрипції. Та й це робилося непослідовно, навіть у мовознавчих працях, де траплялося й латинське g, бо всі літери г старанно вишукували й нищили – як вияв націоналізму. Але все ж таки в словнику-довіднику «Українська літературна вимова і наголос» (К., 1973), за редакцією М. Жовтобрюха, було допущене [г] лише для літературного передавання. Автор робить висновок: «Гадаю, потреба в літері г доведена, бо звук [г], як уже зазначалося, незаступний. Тому значною подією було встановлення г в українську абетку в «Українському правописі» (видання 1990 і 1993 років) [13, с. 243].

Яр Славутич доходить висновку, що треба писати г в таких українських чи зукраїнізованих і широковживаних словах:

І Слова з г на початку слова
(основні й деякі похідні, зазначені поряд):

Гава, гавеня, гавин, гав'ячий...

Гавити (прогавити), загавитися...

Гавра

Гагара

Газда, газдиня, газдівство, газдівський, газдовитий, газдувати...

Галаган (прізвище), гандж, ганджівний, ганджовитий, ганджувати...

Ганок, ганковий

Гарнітура, гвалт, гвалтівник, згвалтована, гвалтувати...

Гевал

Гедзь, гедзатися, гедзкатися, гедзик...

Гегати, гекання

Геготати, геготання

Гелгати, гелгіт, гелготання, гелготати, гелготун, гелготуха

Гердан, герготати, герготіти, гергіт, герготливий
Гжицький (прізвище)
Гигнути, гила, гилун
Гирлига
Глей, глейкий, глеюватий
Глянець, глянс
Гніт, гнотик, гнотовий, гноття
Гонта, гонтовий
Грати, границя, граатований, гранчастий...
Гренда-Донський (прізвище)
Гречний, гречність, гречно
Гринджоли, гринджолята
Грис, грисовий
Грунт, ґрунтовий, ґрунтовно, ґрунтознавство, ґрунтування,
обґрунтований, підґрунтя, підґрунтовий...
Гудз /ь/, гудзуватий
Гудзик, гудзичок, гудзикарня, гудзиковий, гудзикуватий...
Гудзій (прізвище)
Гулий (безрогий)
Гуля, гулька, гульовий, гулястий, гулюватий...
Гума, гумовий, гумовик, гумка; гуральня, гуральник
Густ

II Слова з ґ всередині слова
 (основні й деякі похідні, зазначені поряд)

Аґрус, аґрусівка, аґрусовий...
Джигун, джигунець, уджигнутий...
Дзига, дзиговий, дзигарі, дзигарики, дзигарський...
Дзиглик, дзигликовий; дриг, дригати, дригнути, дригіт, задриганий...
Пігулка,
Проґавити, проґавлений
Ремиґати, ремиґання
Хуга, дугастий, хуговий

Яр Славутич стверджує, що «... у наведених словах безсумнівно треба писати літеру ґ і вимовляти звук [ґ] як зімкнений, за іншими визначеннями, як проривний» [11, с. 64].

Сучасний дослідник В.В. Німчук, підтверджуючи думку попередніх дослідників, наголошує, що «... діячі нашої культури, в тому числі й найвидатніші, ніколи свідомо не цуралися літери ґ. Невживання її спричиняє руйнацію фонологічної системи української мови, котра формувалася віками, що може призвести до зникнення одного з елементів милозвучності нашої мови (а це викличе і зменшення частотності приголосних, котрі чергуються, д-дж-і-дз), усунення одного з найхарактерніших знаків національної графіки» [14, с. 20].

Отже, наголошує автор: «повернення українському правописові букви ґ є конче необхідним. Правописна комісія при Президії АН УРСР восени 1989 р. ухвалила повернути літеру ґ в український алфавіт і встановила правило: «буква ґ вживається для передачі зникненого приголосного як в українських словах, так і в давно запозичених і зукраїнізованих, наприклад: *аґрус, гава, ґадза, ґандж, ґанок, ґатунок, ґвалт, ґегати, ґелготати, ґедзь, та ін. і похідні від них, а також, у прізвищах Ґалаґан, Ґудзь і под.*» [14, с. 21].

Сучасний дослідник А.А.Бурячок у статті «Про зміни та доповнення в третьому (1990 р.) й четвертому (1993 р.) виданнях «Українського правопису» зазначає, що задньоязиковий зімкнений приголосний тепер

передаватиметься літерою **г** (писане **(Т)**), яка була вилучена з української абетки в тридцятих роках. Цією літерою передаватиметься названий приголосний як в українських словах, так і в давнозапозичених і зукраїнізованих: *агрус, гава, газда, гандж, ганок, гатунок, гирлига, гвалт, геґати, гелґотати, герґотати, герґотіти, глей, гніт* (у лампі), *гогель-могель, грасувати, граги* (іменник), *гратчастий, гречний, гринджоли, ґрунт, джигун, дзигли, гедзь, гудзик, гуля, дзиґа* та похідних від них, а також у прізвищах *Ґалаґан, Ґудзь і под.*» [15, с. 6]. Дослідник зазначає, що у власних назвах іншомовного походження етимологічний **g**, згідно з усталеною традицією вимовляється як **г**, проте збереження **g** у вимові не є порушенням орфоепічної норми. Отже, правильною є вимова **Ґданськ** і **Ґданськ**, **Ґренландія** й **Ґренландія**, **Ґібралтар** і **Ґібралтар**; **Ґарібальді** і **Ґарібальді**, **Ґете** й **Ґете**.

Схвалюючи думки всіх попередніх дослідників, ми разом з Б. Антоненко-Давидовичем та Я. Славутичем робимо висновок: «Уживаючи **г** в написанні та **[г]** у вимові, ми більше усамостійнюємось від польсько-російської вимови, переходимо на суто українські закони, посилюємо типовість загальнонародного українського мовлення» [11, с. 66].

Про запозичений **л** в Україні вчений говорить, що **л** завжди вимовляли твердо, тому що м'яка вимова **л** не характерна для нашої мови. Цей звук дійшов до нас від греків, які свою **λ** вимовляли твердо, що й передалося українцям. Наприклад: *аналой, митрополит, лампада, ангол, апостол* та інші. Сюди відносяться також грецькі та латинські імена: *Кирило, Олексій, Данило, Левко, Лука* і багато інших. Але ті слова, що дійшли до нас із Риму, ми вимовляємо м'яко, «бо римляни своє **л**, а також грецьку **λ** вимовляють м'яко» [8, с. 69]. Таким чином, як зазначає І. Огієнко, у Європі утворилося дві вимови: грецько-східна – з твердим **л** і римська – з м'яким **л**, наприклад: *колядувати, льох, ляда* та інші». Звичайно, римська вимова **л** вплинула й на українську мову. Спілкуючись з сусідніми народами – поляками, німцями, українці – занесли до своєї мови невелику кількість слів з м'яким **л**, наприклад: *шухляда, льох, ляда, мораль*. Чехи користуються своїм особливим **l**, відмінним від латинського **l**. «**l** на Великій Україні міцно тримаються своєї тисячолітньої культурної традиції, тому на письмі не пом'якшують іншомовного **l**, що українці прищепили й росіянам» [9, с. 70], – наголошує вчений.

І. Огієнко звертає нашу увагу на факт, що часто можна почути твердження, що ніби в Україні не пом'якшують чужого **l** внаслідок російського впливу (москалізму). Але таке твердження не відповідає історичній правді, зауважує мовознавець, оскільки нашу сьогодишню систему непом'якшення **l** чи **λ** ми бачимо ще в пам'ятках XI ст. «Пом'якшення **л** ми запозичили з Болгарії, яке міцно прищепилося спочатку в Києві, а потім і на півночі», що бачимо в пам'ятках XVI – XVII ст.: «...під час великого польського впливу на українську мову, трапляються приклади пом'якшення **l**, **λ**, але таких прикладів небагато, в основному – це винятки» [9, с. 70].

Необхідно відзначити, що в Україні є такі місцевості, де вживається так зване середнє **л**, або його ще називають середньо-піднебінний **л**, наприклад, на Полтавщині, проте вчений зауважує, що «це питання зводиться тільки до питання правописного (як у чехів і почасті сербів), бо в слові *клас* тут вимовляють **л** так само, як і в слові *молоко*, – цебто вживають свого середньопіднебінного **л**» [9, с. 71]. Отже, як зазначає І. Огієнко, і ми з ним цілком згодні, що в народній мові існує тверда, середньопіднебінна та м'яка вимова іншомовного **l**, але прикладів м'якої вимови, в порівнянні з твердою, зовсім небагато.

У праці «Система українського правопису» (1927) у третій частині правопису «Чужі слова в українській мові», що містить понад 80 параграфів, І. Огієнком розглядаються головні принципи позичання чужих слів українською мовою та як творяться слова, позичені з класичних мов. Як зазначає сучасний дослідник А.Бурячок: «... в історичному плані висвітлено вимову грецького й латинського текстів в Україні, а також як передавати грецькі звуки в запозичених словах із грецької мови, російський звук **и** та польський **i**, німецький двозвук **ei**, французькі **ei**, **ai**, **и**, німецькі **o,й**, латинське **or**, а також пояснено зміну початкового **є** на **о**, **а**; на **о** (як усередині слів, так і на початку) зміну **о** на **у** (в середині слів), зміну **о,е** на **і** в чужих словах, рухоме **е** в чужих словах» [16, с. 176]. У підрозділі «Приголосні звуки» обґрунтовано висвітлені питання вимови й передачі на письмі таких звуків: «грецьке **б**, латинське **g**, грецьке **х** перед м'якими голосними, чуже **i**, французьке **-ill**, зміну початкових **н** на **м** у чужих словах, про звуки на **D, th**; про чужомовні подвоєні приголосні, про апостроф (за термінологією І. Огієнка – паерик) у чужих словах».

У своїх лінгвістичних дослідженнях, таких, як «Головніші правила українського правопису» (1992), «Український правопис і основи літературної мови» (1993), «Наочна таблиця милозвучності української мови» (1923) та інших І.Огієнко сформулював ряд принципових вимог до правопису іншомовних слів. Вони зводяться ось до чого:

1) слова із запозиченим **l** треба писати через твердий **л**: *план, новела, білет*;

2) звук **v** , **th** в іншомовних словах треба передавати через **ф**: *Африка, орфографія, пафос*;

3) звук **s** перед голосним у запозичених словах передається через **с**, а не **з**: *версія, філософія, сенсація*;

4) грецьку **β** вчений пропонує передавати через **в**, а не **б**: *алфавіт, символ, Аравія*;

5) початковий звук **e** передається через **є** у давно запозичених словах: *Євангеліє, Єгипет, Європа*. Написання початкового **e** зберігається лише у словах, запозичених пізніше: *епоха, ефект, екскурсія*;

6) згідно з правилом дев'ятки після **д, т, з, с, ц, ч, ш, ж, р** у запозичених загальних назвах пишеться літера **и**, а не **і**: *директор, пропозиція, мотив*;

7) для недопущення збігу в запозичених словах слід уникати сусідства двох голосних: *матеріальний, соціальний, спеціальний*;

8) для німецького двозвука **ei**, на думку І. Огієнка, в українській мові відповідником повинно бути буквесполучення **ей**: *Гейне, Рейн, Лейпциг; клейстер; крейда*;

9) оскільки для української мови не властивий німецький суфікс – **ir**, тому слід писати: *аналізувати, контролювати*, а не *аналізувати, контролювати*.

Сучасний мовознавець А.А. Бурячок, зробивши досконалий аналіз правопису І. Огієнка в порівнянні з сучасним українським правописом, зазначає, що «порівняльний аналіз «Системи українського правопису І.Огієнка» (Варшава, 1921) з четвертим виданням «Українського правопису» (К., 1993) свідчить, що між ними є багато спільного, яке їх єднає. Але існує ряд відмінностей, серед яких більше позитивних у правописі І. Огієнка, ніж у сучасному» [16, с. 178].

І. Огієнко приділяв увагу також питанням подвоєння приголосних в іншомовних словах, правопису іншомовних прізвищ. Щодо подвоєння приголосних в іншомовних словах, то відомий вчений зазначає, що ми не подовжували подвоєних приголосних в грецьких та всіх чужих словах, що запозичили з інших мов. «Цей спосіб залишився в нас і досі, - ми

пишемо й вимовляємо *абат, алея, апетит, аренда, група, дисертація, інтелігенція, клас, колегія, комісія, конкуренція, концесія, мільон, місія, опозиція, преса, Росія, телеграма, процес* та багато інших» [3, с. 180]. Однак вчений зауважує, що «Словник П.Беринди 1627р.», «Грамматика Мелетія Смотрицького 1619р.» та в давніх літературних пам'ятках спостерігаємо подвоєння приголосних. Але в пам'ятках живої мови – грамотах, ділових актах - подвоєння не трапляється. І.Огієнко наголошує: «Але пам'ятки живої мови - грамоти та різні акти – дуже часто не подвоюють приголосного і тим виразно показують правдиву українську вимову таких слів» [3, с. 181].

Необхідно відзначити, що росіяни постійно і послідовно подвоюють приголосні в іншомовних словах: *класс, программа, аппетит, Россия, профессор* та ін. Італійці, французи, німці, англійці унаслідували латинський спосіб подвоєння приголосних і дотримуються цього способу й до сьогодні. І.Огієнко наголошує, що ця європейська звичка написання подвоєних приголосних в чужих прізвищах, в географічних назвах впливає й на наш слов'янський правопис. Як чехи і поляки, так і українці в чужих прізвищах, географічних та в церковно-слов'янських назвах зберігають чужу форму подвоєння приголосних: *Лессінг, Мекка, Марокко, Брусса, авва, Гоморра, манна, бонна* (хоч вимовляємо: бона, Гомора), але слово *аллилоуна* і пишемо й вимовляємо *алілуя*, без подвоєння приголосної л. І.Огієнко зауважує, що ми українізували класичні давні назви і при написанні їх не зберігаємо подвоєння: *Палада, Атила* і т.п. Мовознавець зазначає, що такий спосіб письма – подвоювати приголосну у власних та географічних назвах – непослідовний і йде всупереч нашій традиції. Оскільки ми «зукраїнізували: *маса, комісія* і ін., то немає сенсу писати: *Мекка, Лессінг, Шиллер*, все одно ми не передаємо цілком чужої вимови». Тому, вважає І.Огієнко, «було б більше послідовним не подвоювати приголосних в чужих прізвищах та в чужих географічних назвах і продовжує: «...звичайно, коли в чужім слові збігаються однакові приголосні кінця приставки та початку коріння, то ми їх мусимо зберігати й на письмі, що відчувається і в вимові» [3, с. 182].

Як зазначено в «Українському правописі у таблицях, схемах, коментарях» (1998р.), у загальних назвах іншомовного походження приголосні не подвоюються. Сюди належать й ті слова, у яких раніше приголосні подвоювалися, зокрема, це такі слова: *бароко, беладона, бравісімо, ват* (але *Ватт*), *інтермецо, лібрето, піанісімо, лібрето, стакато, фортисімо* та ін. Серед винятків залишились: *аннали, бонна, брутто, ванна (ванний), мадонна, манна (манний), Отто, мулла, петто; білль, булла, вілла* та ін. , а також подвоєння *р* у назві рослини *дурра*, а також у назві ароматичної смоли *мірра* [17, с. 43].

При збігу однакових приголосних префікса й кореня подвоєний приголосний маємо лише тоді, коли в мові вживається паралельне непрефіксальне слово: *апперцепція* (бо є *перцепція*), *імміграція* (бо є *міграція*), *ірраціональний* (бо є *раціональний*), *контрреволюція* (бо є *революція*), *ірреалізм* (бо є *реалізм*). У «Правописі...» 1998р. також зазначено, що подвоєння приголосних зберігається в географічних, особових та власних назвах: *Андорра, Голландія, Калькутта, Марокко, Міссурі, Ніцца; Бетті, Джонні, Руссо, Торрічеллі, Шиллер, Фламмаріон* та ін. Зокрема, підкреслюється, що подвоєння приголосних зберігається й в усіх похідних словах: *андоррський* (*Андорра*), *марокканець* (*Марокко*), *яффонський* (*Яффа*). Не подвоюються букви в словах: *Лісабон, Касабланка, Гавана* та ін. У деяких іменах подвоєння зберігається: *Аполлон, Ганна (Анна), Вісаріон, Алла, Геннадій, Белла, Елла, Ізабелла, Іонна, Римма, Стелла, Сусанна, Жанна*.

Необхідно звернути увагу, що по-різному пишуться імена в українській і російській мовах: *Иполит* (укр.) – *Ипполит* (рос.), *Кирило* (укр.) – *Кирилл* (рос.), *Сава*, *Пилип*, *Інеса*, *Агнеса* (укр.) – *Савва*, *Филипп*, *Инесса*, *Агнесса* (рос.).

Відзначимо виняткову толерантність і поступливість ученого щодо вирішення проблеми подвоєння та правопису іншомовних слів. Заради великої мети об'єднання нації він у підручнику «Рідне писання» змінює деякі правила написання іншомовних слів, наприклад: *Європа* - на *Європа*, *хімія* на *хемія*, *балада* – на *баляда*.

Ми не можемо проаналізувати абсолютно всі випадки подвоєння приголосних в словах, але з того, що маємо, можна зробити висновок, що майже, всі зауваження вченого І. Огієнка щодо подвоєння приголосних в іншомовних словах витримані часом, сьогодні мовознавці користуються цими правилами, оскільки «Правопис 1996р.» майже нічого нового не вніс щодо подвоєння приголосних в іншомовних словах, і все, що там говориться, повідомляв ще в 1927 році вчений Іван Огієнко в своїй відомій праці «Нариси з історії української мови» (1927).

Приєднуючись до слів сучасного дослідника С. Болтівець, робимо висновок: чистоту рідної мови, відторгнення її від чужомовних впливів, мовну ласкавість, милозвучність – «ці традиційні для української культурності прикмети увібрав у себе, розвивав і збагачував протягом дев'яти десятиліть свого сповненого невсипущої праці життя Іван Огієнко, в духовній діяльності митрополит Іларіон, геніальний вчений-мовознавець, літературознавець, педагог, методист, письменник, перекладач, богослов, державний і громадський діяч» [18, с. 200].

В унісон С. Болтівець поділяємо думку професора С. Яременко: «Все своє свідоме світське й духовне життя, всі сили багатотерпимої душі відомий вчений поклав на вівтар служіння народові і жодного разу не зраджував принципам, викладеним у «Науці про рідномовні обов'язки» (1936): «На кожному кроці й кожної хвилини охороняти честь своєї рідної мови, як свою власну, більше того – як честь своєї нації» [19, с. 131].

Отже, вивчення правописної спадщини видатного філолога важливе для роз'яснення багатьох проблем у сучасному мовознавстві. Донедавна вилучені з наукового обігу в Україні праці І.Огієнка, зокрема ті, що стосуються запозичень, не втратили свого значення та актуальності і в наш час. Міркування вченого про природу українських приголосних, відтворення приголосних у європейських запозиченнях, конкретні розвідки щодо окремих слів, настанови у сфері культури мови повинні бути взяті до уваги у вирішенні питань правопису, термінології, в етимологічних розвідках та фактичних рекомендаціях з культури мови. Звернення до лінгвістичної спадщини І. Огієнка дає змогу створити справжню, а не фальсифіковану історію вивчення запозичень в українській мові.

SUMMARY

The author studies some issues of norms formation in modern Ukrainian language in the works of well-known Ukrainian linguist Ivan Ohienko, namely phonetic and morphological principles which shape his individual style and the variation phenomenon. It is stressed in the article that I Ohienko insisted on preserving specific traits of the Ukrainian language, in particular the sound [z]. The linguist believed that neglecting the old Ukrainian sound will be equal to ignoring old culture.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Яременко С. – Проблеми розвитку української мови у науково-літературній спадщині І.Огієнка (історіографічний огляд).//Велетень науки: Матеріали Всеукраїнських науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка /За ред. А.А. Марушкевич. – К.: Четверта хвиля, 1996. – С. 130.

2. Проф., д-р І.Огієнко. Наука про рідномовні обов'язки. – Жовква, 1936. – С. 62.
3. Огієнко І. Нариси з історії української мови: Система українського правопису. Популярно-науковий курс з історичним освітленням. – Варшава, 1927. – С. 120, 180-182.
4. Топіха В., Голубева М. / Іван Огієнко про мовні взаємовпливи / Велетень науки: Матеріали Всеукраїнських науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка / За ред. А.А. Марушкевич.- К.: Четверта хвиля, 1996.- С. 90.
5. Огієнко І. Наука про слово // Віра й культура. – 1963. - №5. – С. 6.
6. Углярєнко Л. Творче впровадження духовних надбань І.Огієнка в процесі формування світогляду учнівської молоді / Велетень науки: Матеріали Всеукраїнських науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка / За ред. А.А. Марушкевич. – К.: Четверта хвиля, 1996. – С. 140.
7. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. – К.: Абрис, 1991. – С. 67-68.
8. Энциклопедический «Словарь» Брокгауза, полутом, 14. – С. 741.
9. Огієнко І. Про українські приголосні // Мовознавство. – 1990. - №1. - С. 68-71.
10. Український правопис - 4-те видання, виправлене й доповнене – К., 1994. – С. 17.
11. Славутич Яр. У яких словах писати Г // Мовознавство. – 1996. - №1. - С. 63-64.
12. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика / За заг. ред. К. Білодіда. – К., 1969. – С. 239.
13. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. – Балтимор. – С. 237-243 (Передрук із Літературної України).
14. Німчук В. Про графіку та правопис як елементи етнічної культури: Історія Г. // Мовознавство. - 1991. - № 2. – С. 20.
15. Про зміни й доповнення в третьому (1990р.) й четвертому (1993р.) виданнях «Українського правопису» / Що змінилося в «Українському правописі» / А.А. Бурячок. - К.: Наукова думка 1997. – С. 29-31.
16. Бурячок А. Правопис І.Огієнка в порівнянні з сучасним українським правописом / Велетень науки: матеріали Всеукраїнських науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка. - К.: Четверта хвиля / За ред. А.А. Марушкевич. - К.: 1996.-С.176-178.
17. Чукіна В.Ф., Почтаренко О.М., Почтаренко Г.С. Український правопис у таблицях, схемах, коментарях: Довідкове видання. – Л.: Лотос, 1998. – С. 43.
18. Болтівець С. І.Огієнко про лагідність і приємність мови / Велетень науки: Матеріали Всеукраїнських науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка / За ред. А.А. Марушкевич.- К.: Четверта хвиля, 1996.- С. 200.
19. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки: Рідномовний катехізис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства.- Львів, 1995. - С. 14.

Надійшла до редакції 6 червня 2006 р.

ДИСКУРСНІ СФЕРИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НІМЕЦЬКОГО МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ

О.С. Христенко

Статтю присвячено дослідженню молодіжного сленгу в сучасній Німеччині. Опис сфер функціонування молодіжного сленгу у різних типах дискурсів є головною метою даної публікації.

Процес спілкування синтезує взаємодію багатьох чинників – когнітивних, мовних та позамовних. Залучення міждисциплінарних підходів у сучасній лінгвістиці привело до розгляду дискурсу як багатовимірного, складного комунікативного явища.

Соціологічний підхід, зокрема, ставить за мету дослідження дискурсу в плані особливостей сприйняття його окремими прошарками суспільства, в тому числі і за віковими ознаками, а саме: молодіжним середовищем.

Молодіжна мова, лексика якої різниться за віком, наприклад, лексикон підлітків 11-19 років «Teenagersprache» та 20-літніх «Twensprache», включає в себе наближений до жаргону особливий соціолект, що об'єднує молодь за родом занять (сленг).